

Лариса БИСЬКО,

*учитель української мови і літератури
Талалаївського ліцею Талалаївської
сільської ради Ніжинського району
Чернігівської області,
учитель-методист;*

Світлана ЛАВРІНЕЦЬ,

*учитель української мови і літератури
Талалаївського ліцею Талалаївської
сільської ради Ніжинського району
Чернігівської області*

Шевченківські читання

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І НІЖИНСЬКИЙ КРАЙ. КОБЗАРЕВА СТОРІНКА В ІСТОРІЇ МІСТА НІЖИН ТА СЕЛА ТАЛАЛАЇВКА

Мета: ознайомити учнів зі сторінками життя Т. Г. Шевченка, пов'язаними з Ніжинщиною; формувати навички пошукової та дослідницької діяльності; виховувати почуття любові до рідного краю, шани до величі Кобзаря.

Форма проведення: конференція.

Обладнання: портрет Т. Г. Шевченка, виставка творів поета, фото ніжинських локацій, які відвідував Великий Кобзар.

Хід заходу

Пісня «Думи мої...» (Артем Пивоваров, DOROFEEVA)

СЛАЙД 1. Портрет Т. Г. Шевченка

Учитель-1. Добридень вам, шанувальники України й українського! Упродовж більше, ніж двох століть років поспіль українці всього світу відзначають День народження Т. Г. Шевченка! А кожне його слово — поза часом! Кожне покоління має свій образ Великого Кобзаря. Сьогодні покоління ХХІ ст. чітко усвідомило, що Тарас Шевченко — не лише художник, письменник, а ще й Геній, Пророк, бо в безсмертному доробкові чітко простежуємо далекоглядність і пророцтво цієї надзвичайної людини: кожен твір його актуальний!

Учитель-2. Шановні друзі, сьогодні ми вкотре організуємо віншування Генієві України. Минулої весни читали його твори-пророцтва про російсько-українську війну, події, що їй передували та чекатимуть на нас у найближчому майбутньому.

А тепер говоритимемо про Великого Кобзаря й роль ніжинців у долі Тараса (довгоочікувана воля, щира дружба, останнє кохання митця, віншування пам'яті тощо).

Учитель-1. Друзі, для багатьох поколінь українців Тарас Григорович Шевченко означає так багато, що сама собою виявляється закономірність, що Великий Кобзар як величне явище — невичерпний і нескінченний.

Наша Ніжинщина відображена в багатьох творах Тараса Григоровича. Тут він неодноразово гостював, писав, малював, зустрічався з друзями.

Отож, шановні присутні, починаймо! Нехай ніяка сила не зможе нам заборонити чи обмежити наше спілкування, бо ми — нація незламних і нескорених!

Учень. *Читає вірш Ліни Костенко «Кобзареві»*

Учитель-2. Уперше Тарас Шевченко побував на Чернігівщині замолоду. Восени 1829 року козачок-кріпак їхав разом зі своїм поміщиком Енгельгардтом через Чернігів, Добрянку, білоруські міста із Києва до Вільно. І вже тоді Тараса вразила природа Придесення, діалекти поліщуків.

СЛАЙД 2. *Пейзаж річки Десна*

автором збірки романтичних віршів, музикантом-аматором. А вже в 1843 році молодий Тарас зустрівся з другом у с. Турівка Прилуцького повіту, прямуючи до Ніжина. Під впливом цієї зустрічі народився вірш-присвята Миколі Маркевичу «Бандуристе, орле сивий...»

СЛАЙД 3. *Фото бандуриста на схилах Дніпра*

Учениця. *Читає вірш «Бандуристе, орле сивий...» під супровід бандури*

Учень. Попід горою яром, долом,
Мов ті діди високочолі,
Дуби з Гетьманщини стоять.
У яру гребля, верби в ряд,
Ставок під кригою в неволі
І ополонка воду брать...

Учитель-1. Із ніжинською землею, зокрема з нашим містом, Т. Шевченко мав міцну дружбу. Ще в 1840 році в Петербурзі Тарас подружився з українцем Миколою Маркевичем, істориком, автором п'ятитомної «Історії Малоросії», етнографом, поетом,

Отож, другий візит Тараса Шевченка до Ніжина відбувся у 1843 році. Тоді він їхав із метою створити серію малюнків-офортів «Живописна Україна». Прямував до Качанівки, де зупинився в маєтку Григорія Тарнавського.

СЛАЙД 4. *Фото Качанівки*

Учитель-2. У Ніжині був недовго, проїздом. Але в будь-якому разі не оминув ... Упізнаєте ці споруди й це місце? (*Діти відгадують*)

СЛАЙД 5. *Фото Качанівки, центру міста Ніжин, поштової станції*

Учитель-2. Повернімося до біографії митця. Згадаймо викуп Тараса з кріпацтва. Хто з діячів російської і української літератури взяв у цьому активну участь? (*І. Сошенко, Є. Гребінка, В. Григорович, К. Брюллов, О. Венеціанов, В. Жуковський*)

Хто з них мав зв'язки з нашим Ніжином? Надамо слово дослідникам.

Учень-1. У 1836 році Шевченко знайомиться з Іваном Максимовичем Сошенком, українським художником, який від 1839 до 1845 років викладав малювання й чистописання в Ніжинському повітовому училищі. Побачивши художні здібності молодого Тараса, І. Сошенко намагається йому допомогти, та, дізнавшись, що той кріпак пана Енгельгардта, утрачає надію. Тож за справу беруться випускники Ніжинської гімназії вищих наук князя Безбородька Аполлон Мокрицький, Євген Гребінка та відомий російський художник Олексій Венеціанов,

батько якого був ніжинським грецьким купцем. На переговори до пана Енгельгардта направляють Венеціанова, котрому вдається вмовити поміщика відпустити на волю Тараса за 2500 карбованців.

СЛАЙД 6. *Фото «Викуп Тараса із кріпацтва»*

Учень-2. Багато зробив для влаштування долі Шевченка вихованець Гімназії вищих наук, український байкар і прозаїк Євген Гребінка.

СЛАЙД 7. *Портрет Гребінки*

Учень-2. В альманасі «Ластівка» Є. Гребінка опублікував ранні Тарасові поезії, ознайомив із тогочасною українською літературою, увів його в коло діячів української та російської культури. У травні 1843 року разом із ним Т. Шевченко вирушив в Україну.

Учень-3. Рік 1846. Третій візит Шевченка в Україну. За завданням археографічної комісії на початку 1846 року Тарас Григорович вирушив на Чернігівщину для малювання пам'яток старовини. Спочатку він заїхав в Іскрівці на Полтавщині до Олександра Афанасьєва-Чужбинського, і вже звідти, проїжджаючи Лубни, Прилуки, Ніжин, вирушили разом до Чернігова. Побували у Прилуках, перепрягли коней. Афанасьєв-Чужбинський згадував, що в той час, коли їм на станції перепрягали коней, на сусідній вулиці загорілася хата бідної єврейської сім'ї, і Т. Шевченко допомагав гасити пожежу, рятувати майно, кажучи, що в біді й у горі всі люди — брати.

Попереду був Ніжин. Найбільше місто губернії, місто церков і монастирів (у ньому діяло два десятки церков і два монастирі). Упродовж двох століть Ніжин славився торгівлею, значна роль у якій належала грецькій громаді — одній із найчисленніших в Україні. Як колишнє полкове місто Ніжин посів помітне місце в історії доби Гетьманщини. Зокрема, тут у 1663 році відбулася відома «Чорна рада», що згодом лягла в основу однойменного історичного роману Пантелеймона Куліша.

СЛАЙД 8. *Фото Гімназії вищих наук князя Безбородька та сучасної будівлі Ніжинського університету імені Миколи Гоголя*

Та найбільш відомим для Тараса Шевченка Ніжин був своєю Гімназією вищих наук князя Безбородька, відкритою 1820 року, в якій навчалися його друзі і знайомі — Євген Гребінка, Аполлон Мокрицький, Віктор Забіла, Нестор Кукольник, Василь Тарновський, Яків де Бальмен, Олександр Афанасьєв-Чужбинський. Випускником гімназії був і Микола Гоголь, з яким Шевченко так і не познайомився, і пізніше з цього приводу висловлював жаль у листі до Варвари Рєпніної: «Перед Гоголем должно благоговеть как перед человеком, одаренным самым глубоким умом и самою нежною любовью к людям!». Ще навчаючись в Академії мистецтв, Тарас намалював ілюстрацію до повісті Миколи Гоголя «Тарас Бульба» — «Зустріч Тараса Бульби з синами», а в 1844 році написав поезію «Гоголю». Родом із Ніжина був і Олексій Сенчило-Стефановський, тут працювали Іван Сошенко й Капітон Павлов.

УЧЕНЬ 4. Перебуваючи на засланні, Шевченко не раз згадуватиме Ніжин у своїх повістях «Музыкант», «Капитанша», і, зокрема, у повісті «Близнецы» — білу хатинку «с

садиком и цветничком, как раз против греческого кладбища», «кондитерскую Неминая», річку Остер. Про це місто також є згадки у передмові до нездійсненого видання «Кобзаря» 1847 року та в листі до троюрідного брата Варфоломія Шевченка у 1860 році. Шевченко й Афанасьєв-Чужбинський приїхали до Ніжина в день відкриття Всеїднівського ярмарку і зупинилися в готелі з колоритною назвою «Не минай», про який останній згадував: «Не минай» — значить, не проїжджай або не проходи мимо! Хитра назва! Втім, треба й те сказати, що для повітового міста і цей готель гарний: номери пристойні, хоча меблі

не зовсім зручні, а страви досить смачні».

СЛАЙД 9. *Фото готелю «Не минай» — тепер Ніжинська стоматологічна поліклініка*

Учень-5. Звістка про приїзд Шевченка до Ніжина швидко облетіла все місто. Двері кімнати, де зупинився поет, не зачинялися. Особливо часто його відвідували студенти, серед яких був і майбутній російський поет, перекладач та видавець творів Шевченка — Микола Васильович Гербель, що тоді навчався на передостанньому курсі, а закінчив ліцей у 1847 р. На згадку про цю зустріч Тарас записав в альбомі 19-річного Миколи Гербеля 4 рядки свого вірша «Гоголю».

Учениця читає вірш «Гоголю»

Учитель-1. У Ніжині Шевченко відвідав «Собрание», тобто дворянський клуб, на вулиці Гоголя, території, де тепер сквер імені Миколи Гоголя. На цьому місці встановлено пам'ятник мореплавцю Ю.Ф. Лисянському.

СЛАЙД 10. Вулиця Гоголівська, пам'ятник Ю. Лисянському

Учитель-1. Міська легенда розповідає про ще одну витівку Тараса. Згадує Афанасьєв-Чужбинський випадок про відвідання Шевченком дворянського зібрання: «Тут трапилась невеличка пригода. Хтось хотів було із начальствуючих не впустити Шевченка на тій підставі, що той був в оксамитовій шапочці, але педантичному сьому мужеві пояснили, що Тарас Григорович Шевченко, в якому б не був убранні, робив честь своєю присутністю. Поет дуже сміявся з цієї пригоди».

Учитель-2. Хоч Тарас був відомий українцям як поет, сам Шевченко вважав себе більше художником. Перебуваючи в Ніжині, він із цікавістю та захопленням відвідав картинну галерею Ніжинського ліцею.

СЛАЙД 11. Фото сучасного Ніжинського обласного ліцею Чернігівської обласної ради

Учитель-2. Якраз за рік до того, Кушелєв-Безбородько подарував навчальному закладові колекцію з 175 картин. Це була дивовижна збірка італійського та європейського живописів епохи Відродження та Бароко.

Учитель-1. Ще один цікавий випадок у Ніжині трапився з Тарасом Григоровичем через його звичку нікому не відмовляти. Якийсь юнкер звернувся по допомогу: начебто програв казенні гроші, і через це може мати великі неприємності. Просив 5 карбованців. Але побачивши, з якою жадібністю нужденний юнкер налягає на ром, поданий у номер до чаю, поет зменшив пожертву до трьох. Це були його останні гроші. Згодом сам позичав кошти в друзів. Попри поради берегти фінанси, казав:

— Я й сам знаю, та нехай лучче тричі одурять мене, а все-таки учетверте подам тому, хто справді не бачив, може, шматка хліба.

Учень-1. Під час перебування в Ніжині Т. Шевченко зустрічався з ліцеїстами. Також теплі взаємини були в митця з українським поетом Віктором Забілою, який навчався в гімназії з 1822 до 1825 р. Віктор Миколайович був одним із організаторів і учасників похоронів поета, перевезення його тіла в Україну.

Дружні стосунки мав Шевченко з вихованцем Гімназії вищих наук князя Безбородька, одним із перших ілюстраторів «Кобзаря» Яковом де Бальменом, якому присвятив свою поему «Кавказ».

Перша ґрунтовна монографічна праця про Т. Шевченка написана останнім директором Ніжинського ліцею М. Чалим.

СЛАЙД 12. Портрет Якова де Бальмена, фон Кавказьких гір

Учень-2. Читає уривок із поеми «КАВКАЗ» від слів «...За горами гори... до... І воля святая».

Учень-3. 1847 рік. Тараса Григоровича заарештовано за участь у Кирило-Мефодіївському товаристві (на весіллі). За вироком, винесеним у цій справі, Кобзарю дісталось найважче покарання — 10 років ув'язнення в казахських степах із заборобою писати й малювати. Після заслання жив у Петербурзі, але митець усім серцем і душею линув до рідної землі, прагнув допомогти своїм землякам. Після відкриття в Чернігові, Ніжині й

Новгород-Сіверську недільних шкіл Т. Шевченко спеціально для учнів написав і видав «Буквар південноруський». Понад тисячу примірників цього видання було надіслано Тарасом на Чернігівщину. Крім того, поет надавав цим освітнім закладам посильну матеріальну допомогу, бо вони державою не фінансувалися. У цей період його життя зав'язуються нові знайомства, знову Шевченко відвідує Ніжинщину. Його особисте життя було непростим, сповненим розчарувань і печалі. Остання спроба звити сімейне гніздо, мати родинний затишок пов'язані з іменем кріпачки панів Карташевських Ликери Полусмак, яка була родом із села Липів Ріг, що неподалік від Ніжина. Із Ликерою він мріяв одружитися й прожити в злагоді останні роки свого життя. Але не так сталося...

СЛАЙД 13. *Фото Ликери Полусмак*

Учень-4. Останнім коханням Тараса Шевченка стала Ликера Полусмак. Народилася вона 1842 року на Чернігівщині, рано осиротіла. Була кріпачкою, і в юному віці перевезена до Петербурга, де працювала покоївкою в панському маєтку.

Із самого початку всі Тарасові друзі були проти цього шлюбу. І не лише різниця у віці насторожувала: йому — 45 років, а їй — 20. Тарас Григорович — людина освічена, авторитетна, Ликера ж — мужичка-кріпачка. Але ніякі вмовляння не діяли на Шевченка, бо він кохав! І, мабуть, уперше в житті зустрів ту, якій хотів подарувати кохання, з якою хотів поєднати своє життя. Для нього вона була найкращою, наймилішою, найпрекраснішою. На всі вмовляння різко заперечував: «Звідки ви знаєте, що Ликера мені не пара?! Адже я син нашого безталанного народу, тому саме Ликера мені до пари!»

І продовжував готуватися до весілля.

Учень-5. Ликера була невисокого зросту, тендітна, кароока. Вона заволоділа його серцем, але не змогла знайти взаємних почуттів: душа мовчала! Якось Ликера захворіла. Шевченко накупляв ліків, теплою одягу, придбав натільний хрест. Коли речі передали, перше, що зробила, — узяла хрест і почала шкребти ножем. Побачивши, що він не золотий, жбурнула геть від себе... Готуючись до весілля, Тарас Григорович звільнив Ликеру з кріпацтва, найняв кімнату в місті й перевіз туди її речі. Кожного дня навідувався. І чим більше з нею спілкувався, тим більше розумів: вона зовсім не така, якою собі уявляв.

Одного разу, улітку, Шевченка й Ликеру запросили до себе пани Карташевські. Пообідавши, гості вийшли на ганок подихати свіжим повітрям. За розмовами ніхто не помітив зникнення Тараса Григоровича. А через кілька хвилин він з'явився, радісний від щастя, із букетом польових квітів. Те, що трапилося далі, приголомшило присутніх: Ликера, отримавши квіти, почервоніла, а за мить із гнівом кинула їх із ганку. Квіти розсипалися. Усі отетеріли. На якусь мить запанувала тиша. Шевченко дивився на квіти й щось для себе вирішував. Потім узяв капелюх, мовчки поклонився й вийшов.

Учень-1. Наступного дня Шевченко зайшов до Ликери на квартиру. Те безладдя, яке панувало в кімнаті, остаточно розвіяло всі надії і сподівання. Уперше він закричав: «Хіба такої жінки я чекав від тебе! Одного просив: будь чепурненька! Неохайність я не терплю!» А Ликера відповіла: «І мені не треба такого чоловіка! Старий та сердитий! Я думала: ти наймеш для мене служницю, а ти...». Це була їхня остання розмова.

Згодом Ликера почала працювати швачкою в магазині. Вона швидко забула цю історію. А Тарас Григорович не зміг... Тепер він завжди був сумний і мовчазний, виливав на папері біль зрадженого почуття.

Учень-2. Цікаво, що почуття і каяття прийдуть до Ликери пізніше, після смерті Шевченка, дізнавшись про яку вона навіть топилася в Неві. Подружнє життя її було нещасливим. А коли виросли діти і помер п'яниця-чоловік, вона переїздить до Канева, щоб бути ближче до «свого Тараса». Тяжко працюючи, вона на зекономлені копійки щороку поминала дорогу людину. Сама доживала віку в богодільні і щодня молилася до портрета Шевченка, який, уквітчаний вишитими рушниками, висів над ліжком.

Так і не подарувавши Тарасові омріяного сімейного щастя, доля все ж дала йому всесвітнє визнання і безсмертя жити у своїх творах, до величності і краси яких буде

прагнути душею не одне покоління нащадків. Тож схилимося в пошані перед людиною-генієм із ніжним і, водночас, полум'яним серцем.

Учень читає вірш «Моя ти люблю...», присвячений Ликері.

Учень-3. Великий Кобзар заповідав, щоб поховали його в Україні на березі Дніпра. Вдячні українці прохання поета виконали.

Із Петербурга на Чернечу гору прах Тараса Шевченка везли через Ніжин. Це і був останній візит Великого Кобзаря в наше місто. Земляки в зажурі зустрічали траурну процесію, яка прибула 17 травня 1861 року. Українці виконали заповіт Кобзаря-Пророка. І летить слава про нього світом! І читають «Заповіт» майже всіма мовами планети!

Учень читає вірш «Заповіт» українською та англійською мовами.

СЛАЙД 14. *Фото Чернечої гори, пам'ятник Великому Кобзареві*

Учень-4. «Особливо урочистий характер мала зустріч Шевченка в Ніжині. Траурна колісниця, [...] супроводжувана земляками поета Лазаревським і художником Честахівським, ввезена була в огорожу Преображенської церкви, в якій тоді ж була відправлена панахида, і тоді ж студенти Ніжинського ліцею прикріпили до труни вінки і квіти. Після закінчення панахиди церковна процесія проводжала труну через усе місто по центральній вул. Київська, яку через багато років перейменували на вул. Шевченка»

СЛАЙД 15. *Фото Преображенської церкви, похоронної процесії*

Учень-5. Ніжинці свято шанують пам'ять Шевченка, беруть усе, що пов'язано з іменем великого сина українського народу. Центральний міський парк став називатися Шевченківським, де в 1991 році на центральній алеї встановлено пам'ятник Кобзареві. Автор – відомий український скульптор, народний художник України Олександр Скобликов.

СЛАЙД 16. *Пам'ятник Тарасові Шевченку*

Учень-5. Скульптор відтворив образ Кобзаря в приблизно такому віці, у якому був тут поет 1846 року. На пам'ятнику — молодий Шевченко, який присів відпочити на камінь. Він одягнений у плащ, поли його розстебнуті. Позаду — трохи піднятий вітром каптур. Краватку вітер закинув на плече. Портретне зображення поета близьке до автопортрета Т. Шевченка. Високе чоло, проділом розділене волосся. Постаць висока. Трохи розставлені ноги, права — зігнута, і, здається, що весь тягар тіла лежить на ній, ліва — трохи витягнута. Таке розміщення ніг пов'язане з нерівністю каменю. У витягнутій правій руці – книга, у лівій – рука кистю торкається правої біля книги. Увесь корпус тіла нахилений уперед. Шевченко зосереджений, поглинутий роздумами... Бронзова скульптура розміщена на прямокутному постаменті з цілісного граніту. На пам'ятнику викарбувано слова:

Не дуріте самі себе,
Учітесь, читайте,
І чужому навчайтесь,
Й свого не цурайтесь.

Т. Шевченко

Учитель-1. Дослідники кажуть, що Шевченкова мова скупана у фольклорно-пісенних ріках. Французький письменник Еміль Дюван зазначив: «Хто перший раз брав у руки твори Шевченка, той помилявся, думаючи, що то народні пісні. Більше бути вже народним поетом нема куди». Це Т. Шевченко, посилаючи на Чернігівщину свій «Буквар», заповідав нам берегти себе в наших думах і піснях.

Бережіть у своїй пам'яті славну сторінку в історії нашого міста — відвідини його геніальним сином України.

СЛАЙД 17. *Відеокліп про Т.Шевченка, згенерований ШІ.*